



Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ESKİ TÜRKÇE FİLLERİN KIRIM TÜRKÇESİNDEKİ GÖRÜNÜMÜ THE OLD TURKISH VERBS HAVE BEEN COMPARED TO TODAY'S CRIMEAN TURKISH

Ertan BESLİ*

Öz

Bu bildiri Eski Türk Yazıtları döneminde yazılmış olan Tonyukuk, Kül Tegin ve Bilge Kağan yazıtlarında yer alan fiillerden Kırım Türkçesine ulaşanlar tespit edilmiştir. Söz konusu Eski Türkçe fiillerin ses, yapı bilgisi ve anlam yönünden günümüz Kırım Türkçesindeki mirasçıları ile arasında olan benzerlik ve ayrılıkları da anlam bilim rehberliğinde art zamanlı tarihi ayrımsal-karşılaştırmalı dil bilim yöntemine göre incelenip belirlenmiştir. Bu çalışmada gerektiğinde incelenen şekillerin köken bilgisi açıklamalarına da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Türkçe, Kırım Türkçesi, Köken Bilgisi, Orhun Yazıtları, Dilbilim.

Abstract

In this study, the old Turkish verbs having reached to today's Crimean Turkish have been identified. In terms of phonology, morphology and meaning, the old Turkish verbs have been compared to today's Crimean Turkish according to the comparative method. Some etymological explanations have also been taken place when they are in need.

Keywords: Old Turkish, Crimean Turkish, Etymology, Orkhun Inscriptions, Linguistics.

Giriş

Araştırmamızın konusu Eski Türkçe döneminde Orhun Yazıtlarında yer almış fiillerden günümüz Kırım Türkçesine ulaşanların tespit edilmesidir. Söz konusu fiillerin bir kısmı ses ve anlam özelliklerini koruyup günümüz Kırım Türkçesine ulaşmıştır. Bu fiillerden bir kısmının da ses ve anlam özellikleri günümüz Kırım Türkçesinde değişmiştir. Diğer çağdaş Türk şive ve lehçelerinde de olduğu gibi Orhun Yazıtlarında yer almış Eski Türkçe fiillerden bir kısmı da günümüz Kırım Türkçesinde kullanılmamaktadır.

Fiiller kelime türleri arasında önemli bir yer tutar. Nitekim araştırmacı K. Eraslan da fiillerin Türk dilinin en önemli kelime türünü oluşturduğunu, Türk dilinin yapısını ve farklılığını belirten temel unsur olduğunu söyler. Ayrıca adı geçen araştırmacı, başka dillerden ödünçleme yoluyla alınabilen isim, sıfat ve edat gibi kelimelere mukabil fiiller de şahıs zamirleri gibi ödünç alınamaz görüşünü belirtmiştir (Eraslan 2012: 310). Bu yüzden bir dilin söz varlığı tespit edilirken ya da o dilin eski dönemdeki söz varlığını ne ölçüde koruduğu araştırılırken fiiller çok önemli bir kaynaktır.

Orhun Yazıtlarında yer almış Eski Türkçe fiiller günümüz Kırım Türkçesinin Eski Türkçe özelliklerini ne kadar koruduğu konusunda önemli bir kaynak ve ölçüttür. Hemen aşağıda günümüz "Kırım Türkçesinde ses ve anlam özelliklerini koruyanlar" başlığı altında Orhun Yazıtlarında yer almış Eski Türkçe fiiller önce yer alırken söz konusu fiillerden ses ve anlam özelliklerini koruyup Kırım Türkçesine ulaşmış Eski Türkçe fiiller de hemen ardından iki nokta üst üste işaretinden sonra gelmektedir. Günümüz Kırım Türkçesinde ses ve şekil gelişimine uğramış halde yer alan Eski Türkçe fiiller de yine bir önceki cümlede gösterilen yöntemle verilmiştir: Orhun Yazıtlarında yer almış fiillerden ses ve yapı özellikleri değişip günümüz Kırım Türkçesine ulaşmış fiiller, Eski Türkçe fiillerin hemen ardından iki nokta üst üste işaretinden sonra gelmektedir. Çalışmamızda günümüz Kırım Türkçesinde anlamı değişen Eski Türkçe fiiller verildikten sonra Orhun Türkçesi döneminde yer almış günümüz Kırım Türkçesinde tespit edilememiş Eski Türkçe fiiller verilmiştir.

1. Günümüz Kırım Türkçesinde Ses ve Anlam Özelliklerini Koruyanlar

aç- 'açmak' : aç- (KRL, JİP)

ağrı- ağrımak, hasta olmak : ağır- 'ağrımak' : ağır- (KRL), ağır- (KRL, JİP)

akıt- 'akıtmak, göndermek' : akıt- (KRL, JİP)

al- almak, yenmek, işgal etmek, dinlenmek, dikkate almak : al- (KRL, JİP)

aş- 'aşmak, geçmek' : aş- (KRL)

aş- 'yükselmek, yukarıya çıkmak' : aş- (KRL)

aşan- 'yemek yemek, yemek yenilmek' : aşan- (KRL)

ay(1)t- 'demek, söylemek' : ayt- (KRL, JİP)

* Yrd. Doç. Dr., Sinop Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ertanbesli@hotmail.com.tr

bar- 'varmak, gitmek' : bar- (KRL, JİP)

Türkiye Türkçesindeki *b-* > *v-* ses gelişimi olmamıştır.

bas- 'basmak, bastırmak, üzerine çökmek, yenmek, ezmek' : bas- (KRL, JİP)

bat- 'batmak, güneş batmak' : bat- (KRL, JİP)

biç- 'biçmek, kesmek' : biç- (KRL, JİP)

bil- 'bilmek' : bil- (KRL, JİP)

birik- 'birikmek, toplanmak, katılmak' : birik- (KRL, JİP)

boz- 'bozmak, bozguna uğratmak' : boz- (KRL, JİP)

bul- 'bulmak' : bul- (KRL, JİP)

er- 'imek, olmak'

Bu şekil günümüz Kırım Türkçesinde ek fiil şeklinde kullanılır.

çal- 'kalmak' : çal- (KRL, JİP)

keç- 'geçmek' : keç- (KRL, JİP)

kel- 'gelmek' : kel- (KRL, JİP)

kıl- 'kılmak, yapmak' : kıl- (KRL, JİP)

kız- 'kızmak' : kız- (KRL, JİP)

kir- 'girmek, dalmak' : kir- (KRL, JİP)

korç- 'korkmak' : korç- (JİP)

kör- 'görmek, bakmak, tabi olmak' : kör- (KRL, JİP)

öl- 'ölmek' : öl- (KRL, JİP)

öt- 'ötmek, kükremek, gürllemek' : öt- (KRL, JİP)

sañç- 'sañçmak, mızraklamak' : sañç- (KRL, JİP)

sıkın- 'üzülmek, yas tutmak' : sıkın- (KRL, JİP)

sök- 'sökme, yarmak' : sök- (KRL, JİP)

sür- 'sürmek, kovmak' : sür- (KRL, JİP)

tik- 'dikmek' : tik- (KRL, JİP)

tile- 'dilemek, istemek' : tile- (KRL, JİP)

tiril- 'dirilmek, yaşamak' : tiril- (KRL, JİP)

tut- 'tutmak, yakalamak' : tut- (KRL, JİP)

tutun- 'tutunmak' : tutun- (KRL, JİP)

tüş- 'düşmek, inmek, attan inmek' : түş- (KRL, JİP)

tüşür- 'düşürmek, indirmek, attan indirmek' : түşür- (KRL, JİP)

uç- 'uçmak' : uç- (KRL, JİP)

ur- 'vurmak, dövmek, koymak, yapmak, takmak, hak etmek, yontmak, geçirmek, kaydetmek' : ur- (KRL, JİP)

üz- 'kesmek, kırmak, koparmak, parçalamak' : üz- (KRL, JİP)

yağ- 'yağmak, katılmak' : yağ- 'yağmak' (KRL, JİP)

yarat- 'yaratmak, tertip ve tanzim etmek, yapmak, meydana getirmek' : yarat- (KRL, JİP)

yaşa- 'yaşamak' : yaşa- (KRL, JİP)

yat- 'yatmak, uzanmak, yığılmak' : yat- (KRL, JİP)

yoğur- 'yoğurmak, çiğnemek, aykırı gitmek, çapraz gitmek' : yoğur- (KRL, JİP)

2. Günümüz Kırım Türkçesinde Ses ve Şekil Gelişimine Uğrayanlar

aç- acıkmak (ETY) : açık- (KRL, JİP)

Bu şekil Eski Türkçe *aç-* fiil kökünden gelir.

adrıl- 'ayrılmak' : ayrıl- (KRL, JİP)

d- > *y-* ses gelişimi olmuştur.

altız- 'aldırmak, fethettirmek, yakalamak' : aldır- (KRL)

(i)kisin özi (a)lt(i)zdi "ikisini de kendi yakalattı" (KT D 38)

Bu ettirgen çatılı şekil *r-* > *z-* ses gelişimi dolayısıyla *al-* fiil köküyle ilişkili olabilir.

añıl- 'yanılmak, şaşırma, yanlış hareket etmek' : yanıl- (JİP)

Günümüz Kırım Türkçesinde *y-* protezi ve *η-* > *n-* ses gelişimi mevcuttur.

aşur- 'aşırma, geçirmek, kovalamak, takip etmek' : aşır- (KRL, JİP)

Günümüz Kırım Türkçesinde *u-* > *ı-* ses gelişimi olmuştur.

Söz konusu şekil *aş-* fiil kökünden gelişir.

ay- 'söylemek, konuşmak, haber vermek, hükmetmek, idare etmek' : ayt- (KRL, JİP)

Kırım Türkçesinde kullanılan şekil *ay-* fiil kökünden gelir.

ba- 'bağlamak' : bağla- (KRL, JİP)

Kırım Türkçesinde kullanılan şeklin *ba-* kökünden geldiği açıktır.

basık- 'basılmak, sokulmak, sokmak, bastırmak'

Bu fiil günümüz Kırım Türkçesinde de yer alan *bas-* fiil kökünden türemiştir.

basıt- 'bastırmak, bastırtmak, baskın yaptırmak'

Bu fiil günümüz Kırım Türkçesinde de yer alan *bas-* fiil kökünden türemiştir.

başad- 'baş olmak, idare etmek, önderlik etmek'

Günümüz Kırım Türkçesinde bu fiilin ait olduğu *baş* isim kökü korunmaktadır.

bıç- bıçmek, kesmek : pıç- (KRL, JİP)

b- > *p-* ses gelişimi olmuştur. Aynı zamanda *bıç-* şekli de korunmuştur.

bér- vermek: ber- (KRL, JİP)

Günümüz Kırım Türkçesinde *é-* > *e-* ses gelişimi olmuştur.

bin- binmek : min- (KRL, JİP)

bintür- bindirmek

Hemen yukarıda yer alan fiil *bin-* fiil köküyle ilgilidir.

boğuzlan- 'boğazlanmak'

Bu fiil günümüz Kırım Türkçesinde *u-* > *a-* *boğaz* isim şeklinde kullanılmaktadır.

bol- 'olmak' : bol- (KRL), ol- (KRL, JİP)

buñad- 'bunalmak, kederlenmek'

buñ 'sıkıntı' isim kökünden gelen bu şekil günümüz Kırım Türkçesinde *bun* 'sıkıntı' şeklinden türeyen şekillerle yaşar.

busta- 'puslandırmak, çöktürmek'

Günümüz Kırım Türkçesinde *puslu* 'puslu, bulutlu' sıfat şeklinde kullanılır.

élle- 'il yapmak, vatan yapmak'

élsire- 'ilsizleşmek, devletsizleşmek, esaret altına girmek'

élsiret- 'ilsizleştirmek, devletsizleştirmek, esaret altına sokmak'

Hemen yukarıda yer alan her üç fiil şekli de günümüz Kırım Türkçesinde de *el* ve *il* şekillerinde yer alan *él* 'devlet' isim kökünden gelişmiştir.

ér- 'ermek, erişmek, yetişmek, ulaşmak' : er-, ir- (KRL, JİP)

Günümüz Kırım Türkçesinde *é-* > *e-*, *i-* ses gelişimi olmuştur.

ért- 'geçmek'

értin- 'geçinmek, vazgeçmek, dönmek, pişman olmak'

értür- 'erdirmek, yaptırmak'

Her üç şekil de *ér-* fiil kökünden gelir. *ér-* fiilinin türevleri de günümüz Kırım Türkçesinde yaşar.

éşid- 'işitmek, dinlemek' : eşit- (KRL, JİP)

Bu fiil şekli için günümüz Kırım Türkçesinde *é-* > *e-* ve *d-* > *t-* ses gelişimi olmuştur.

ét- 'düzenlemek, yapmak, teşkilatlandırmak' : et- (KRL, JİP)

Günümüz Kırım Türkçesinde *é-* > *e-* ses gelişimi olmuştur.

étin- 'düzenlenmek, teşkilatlanmak'

Hemen yukarıda yer alan şekil günümüz Kırım Türkçesinde *et-* şeklinde yer alan *ét-* fiil kökünden gelir.

içger- 'içe almak, itaat ettirmek, tâbi kılmak'

içik- 'içeri girmek, dahil olmak, tâbi olmak, teslim olmak, itaat etmek'

Hemen yukarıda yer alan her iki şekil de günümüz Kırım Türkçesinde de yer alan *iç* 'iç' isim kökünden gelişmiştir.

қанlan- 'hanlanmak'

Hemen yukarıda yer alan fiil şekli günümüz Kırım Türkçesinde de *han* şeklinde yer alan *қан* 'han, yönetici' isim kökünden türemiştir.

kelür- 'getirmek'

Hemen yukarıda yer alan şekil *kel-* fiil kökünden gelir. *kel-* fiili günümüz Kırım Türkçesinde de yaşar.

кılıçла- 'kılıçlamak'

Hemen yukarıda yer alan şekil *кılıç-* ismi şeklinde günümüz Kırım Türkçesinde de yer alır.

кılın- 'kılınmak'

Hemen yukarıda yer alan şekil günümüz Kırım Türkçesinde de yer alan *кыл-* fiil kökünden gelir.

кıs- 'kılmak'

кış- 'kılmak, yapmak, meyletmek'

Hemen yukarıda yer alan her iki fiil şekli de günümüz Kırım Türkçesinde yer alan *кыл-* fiil köküyle ilgilidir: *l-* > *s-* ~ *ş-* gelişimi sonucu olması muhtemeldir.

кışла- 'kışlamak'

Hemen yukarıda yer alan fiil şekli günümüz Kırım Türkçesinde yer alan *kış* isim köküyle ilgilidir.

kod-, *köt-* 'koymak, bırakmak': *koy-* (KRL, JİP)

Bu fiil şekli için günümüz Kırım Türkçesinde *d-* > *y-* ses gelişimi olmuştur.

kon- 'konmak, yerleşmek, konaklamak'

Söz konusu fiil *ko-n-* şeklindedir (Clauson 1972: 632). *ko-* fiilinin türevleri de günümüz Kırım Türkçesinde halen yaşayan *koy-* fiili gibi yaşar.

kontur- 'kondurmak, yerleştirmek, konaklatmak'

Söz konusu fiil *ko-n-* şeklindedir (Clauson 1972: 632). *ko-* fiilinin türevleri de günümüz Kırım Türkçesinde halen yaşayan *koy-* fiili gibi yaşar.

kötür- 'kaldırmak, yükseltmek, çıkarmak': *köter-* (KRL, JİP)

Günümüz Kırım Türkçesinde *ü-* > *e-* ses gelişimi olmuştur.

küzed- 'gözetmek, saklamak'

köz 'göz' isim şeklinde günümüz Kırım Türkçesinde yer alır.

olur- 'oturmak, tahta oturmak'

olurt- 'oturtmak, tahta oturtmak'

Hemen yukarıda yer alan her iki şekil de *otur-* 'oturmak' fiili şeklinde günümüz Kırım Türkçesinde yer alır.

ölür- 'öldürmek': *öldür-* (JİP)

Günümüz Kırım Türkçesinde *-dür* ettirgenlik ekiyle *ölür-* fiili yer almıştır.

ölüt- 'öldürmek'

Hemen yukarıda yer alan her iki şekil de günümüz Kırım Türkçesinde de yer alan *öl-* 'ölmek' fiil kökünden gelişmiştir.

sa- 'saymak, söylemek, haber vermek': *say-* (KRL, JİP)

Söz konusu şekil günümüz Kırım Türkçesinde *sa-* fiil kökünden türemiştir.

sebin- 'sevinmek': *sevin-* (KRL, JİP)

Günümüz Kırım Türkçesinde *b-* > *v-* ses gelişimi meydana gelmiştir.

sözleş- 'söyleşmek, sözleşmek': *söyleş-* (KRL, JİP)

Günümüz Kırım Türkçesinde *z-* > *y-* ses gelişimi meydana gelmiştir.

teg- 'değmek, erişmek, ulaşmak, hücum etmek, çarpışmak': *tiy-* (KRL, JİP)

Günümüz Kırım Türkçesinde *e-* > *i-* ve *g-* > *y-* ses gelişimi meydana gelmiştir.

té- 'demek, söylemek': *de-* (KRL, JİP)

t- > *d-* ve *é-* > *e-* ses gelişimleri günümüz Kırım Türkçesinde yer almıştır.

tıñla- 'dinlemek': *dinle-* (KRL, JİP)

Günümüz Kırım Türkçesine ulaşırken *ı-* > *i-*, *η-* > *n-* ve *a-* > *e-* ses gelişimleri olmuştur.

tir- 'yaşamak'

tirgür- 'yaşatmak, diriltmek'

Hemen yukarıda yer alan her iki fiil şekli de günümüz Kırım Türkçesinde *tiri* 'diri' isim şekliyle bulunur.

to- 'doymak'

tod- 'doymak'

Hemen yukarıda yer alan her iki fiil şekli de günümüz Kırım Türkçesinde *toy-* 'doymak' fiil şekliyle *to-* > *tod-* > *toy-* ses gelişimleri sonucunda bulunur.

toğ- 'doğmak, aşmak, çıkmak': *doğ-* (KRL, JİP)

Hemen yukarıda yer alan fiil şekli günümüz Kırım Türkçesinde *t-* > *d-* ses gelişimi sonucu bulunur.

töküt- 'döktürmek, akıtmak'

Hemen yukarıda yer alan Eski Türkçe *töküt-* fiili günümüz Kırım Türkçesinde de yer alan *tök-* 'dökmek' fiil kökünden gelişmiştir.

tutuz- 'tutturmak, yakalatmak'

Hemen yukarıda yer alan Eski Türkçe *tutuz-* fiili günümüz Kırım Türkçesinde de yer alan *tut-* 'tutmak' fiil kökünden gelişmiştir.

tuyma- 'duymamak, hissetmemek, farkına varmamak': *duyma-* (KRL, JİP)

tuy- fiil kökünün olumsuz şeklinden *t-* > *d-* ses gelişimi sonucunda gelişmiştir.

tüzül- 'dizilmek, sırada olmak, düzelmek, anlaşmak, barışmak': *tizil-* (KRL, JİP)

Günümüz Kırım Türkçesinde de yer alan *tiz-* fiil kökünden gelir: *ü-* > *i-* ses gelişimi olmuştur.

ud- 'takip etmek, kovalamak, uymak': *uy-* (KRL, JİP)

Bu fiilde *d-* > *y-* ses gelişimi olmuştur.

udı- 'uyumak': *uyu-*, *uyut-* (KRL, JİP)

Bu fiilde *d-* > *y-* ses gelişimi olmuştur.

uduz- 'sevk etmek, götürmek, yol göstermek, takip ettirmek'

Bu fiil şekli de *ud-* fiil kökünden gelir.

urtur- 'vurdurmak, hak ettirmek, yonturmak'

Bu fiil şekli günümüz Kırım Türkçesinde de yer alan *ur-* fiil kökünden gelir

yan- 'dönmek, geri dönmek, korkutmak'

yantur- 'döndürmek'

Yukarıda yer alan her iki şekil de günümüz Kırım Türkçesinde de yer alan *aylan-* 'dönmek' fiili ile ilgili olabilir: Söz konusu durumda *añ-* 'dönmek'- fiil kökünü araştırmak gerekir.

yaratın- 'tanzim edilmek, tertiplenmek'

yaratıt- 'yarattırmak, yaptırmak'

yaratur- 'yarattırmak, yaptırmak'

Hemen yukarıda yer alan her üç şekil günümüz Kırım Türkçesinde de yer alan **yara-t-* fiil kökünden gelişmiştir (Erdal 1991: 793).

yé- 'yemek' : ye- (KRL, JİP)

Günümüz Kırım Türkçesinde *é- > e-* ses gelişimi olmuştur.

yığ- 'yığmak, toplamak, kazanmak, alıkoymak- engel olmak' : yığ- (KRL, JİP)

Bu fiilin *cıy-* şekli de günümüz Kırım Türkçesinde kullanılır.

yit- 'yitmek, kaybolmak' : yet- (KRL, JİP)

Bu fiilde *i- > e-* ses gelişimi olmuştur.

yitür- 'yitirmek, kaybetmek'

Bu fiil günümüz Kırım Türkçesinde *yet-* şeklinde yer alan *yit-* fiil kökünden gelir.

yoğad- 'yok olmak' : yoğal- (KRL, JİP)

Günümüz Kırım Türkçesinde *k- > ğ-* ses gelişimi sonucunda meydana gelmiştir.

yorı- 'yürümek, gitmek, hareket etmek' : yür- (KRL, JİP)

yorit- 'yürütmek, harekete geçirmek, sevk etmek'

Hemen yukarıda yer alan *yorı-* fiilinin Kırım Türkçesinde ince ünlü ile kullanıldığı görülüyor.

Günümüz Kırım Türkçesinde Sadece Anlamı Değişenler

ökün- 'pişman olmak, hayıflanmak, kendine gelmek' : ökün- 'gücenmemek' (KRL)

sağın- 'düşünmek, endişelenmek, plan kurmak, yas tutmak' : sağın- 'sakinmek, korunmak' (KRL,

JİP)

3. Günümüz Kırım Türkçesinde Kullanılmayanlar

ağ- 'aşmak, çıkmak'

ağı- 'püskürtmek'

ağıt- 'yükseltmek, yukarı çıkarmak, uçurmak, dağıtmak'

ağtur- 'yukarı çıkarmak, çıkartmak, yükseltmek'

alk- 'bitirmek, tamamlamak, bitmek'

alkın- 'mahvolmak, bitmek'

ançula- 'sunmak, arz etmek'

añ- 'korkmak'

añıg- 'korkutmak'

ar- 'aldatmak, kandırmak'

arıl- 'temizlenmek, mahvolmak, yok olmak'

artat- 'bozmak, harap etmek'

artur- 'kandırmak, aldanmak, aldatılmak'

basın- 'zayıf görmek, hor görmek, yerinmek, kahrolmak'

bedize- 'resimlemek, süslemek, heykel yapmak'

bedizet- 'resimletmek, süsletmek, heykel yaptırmak'

biti- 'yazmak'

bitit- 'yazdırmak'

boşgur- 'öğretmek, ders vermek, yetiştirmek'

böñ- 'tekme atmak, çifte atmak'

bün- 'boynuz vurmak, toslaşmak'

ebir- 'evirmek, dolanmak, çevirmek'

egir- 'eğirmek, çevirmek, kuşatmak, sevk etmek'

emgetme- 'zahmet çektirmemek, eziyet etmemek'

ı- 'göndermek'

ıçgın- 'kaybetmek, kaçırmak, kaybolmak'

ıd- 'göndermek'

ıt- 'göndermek'
ıgıd- ıgıt- 'beslemek, bakmak, yetiştirmek, büyütme, ilgilenme'
in- 'inme'
kabiş- 'kavuşmak, birleşme, toplanma, buluşma'
kağanla- 'kağan yapma'
kağansıra- 'kağansızlaştırmak, esaret altına alma'
kağansırat- 'kağansızlaştırmak, esaret altına alma'
kaşat- 'titretme, sarıma, hareket ettirme'
kazgan- 'kazanma, toplama, biriktirme, zaptetme, çalışma'
kergek bol- 'yok olma, öleme'
kıld- 'kıyılma, barındırma, himaye etme, koruma'
kigür- 'sokma, yapma, getirme'
kişür- 'kışkırtma, hiddetlenme'
kubran- 'toplanma'
kubrat- 'toplatma'
kulad- 'kulu olma, köle olma'
küñed- 'cariye olma, hizmetçi olma'
oğurkalat- 'sırtlatma, bindirme, yükletme'
okı- 'çağırma, davet etme'
opla- 'atılma, hücum etme'
oz- 'ileri geçme, öne atılma, kurtulma, sıyrılmak'
ö- 'düşünme, anlamak, hatırlama'
ög- 'övmek'
ögir- 'sevinme, eğlenme'
ögleş- 'istişare etme, anlaşma'
ögtür- 'övdürme'
ökül- 'toplanma, yığılma, düşünülme'
öntür- 'çıkarma, yükseltme, gönderme, uzaklaştırma, yöneltme'
ör- 'yukarı çıkmak, yükselme, kopma, belirme, ayağa kalkma'
ötün- 'arz etme, rica etme, dilek dileme'
sı- 'kırmak, bozma, yenme, zaptetme'
sıgta- 'ağlama, sızlama'
sökür- 'diz çöktürme'
süle- 'orduyu sevk etme, sefere çıkmak'
sület- 'ordu sevk ettirme'
sünüş- 'süngüleşme, çarpma, savaşma'
tarç- 'dağa çıkmak, dağa kaçma'
toplama- 'kabul etmemek'
taşık- 'dışarı çıkmak, sefere çıkmak'
ter- 'kaçma, ürküp kaçma'
tér- 'derme, toplama'
téril- 'toplanma, derlenme'
tıd- 'mani olma, alıkoyma'
toğla- 'toz çıkarma'
tokı- 'vurma, dövme, çarpma, dokuma, sokma, batırma, yontma'
tokıt- 'vurdurma, dövdürme, dokutma, yonturma'
tolgatma- 'incitmemek, rahatsız etmemek, eziyet etmemek'
tonhta- 'çevrilme, dönme, dikilme, devrilme, yere çevrilme'
topul- 'delinme'
tor- 'zayıflama, ezilme, harap olma, bitme'
törü- 'türeme, yaratılma'
tu- 'kapama, tıka, tutma, önüne geçme, engel olma'
tün kat- 'gece yürüyüşü yapma, geceyi gündüze katma, gece de at sürme'
u- 'muktedir olma, yapabilme'
ulğart- 'büyütme'
unama- 'tasvip etmemek, muvafakat etmemek'
uruğsırat- 'kökünü kazıma, neslini kesme'
yabıt- 'yıpratma, yok etme'

yanıl- 'yanılmak, itaatsizlik etmek'
yañ- 'yaymak, saçmak, dağıtmak'
yarlıka- 'buyurmak, başışlamak, esirgemek, korumak'
yazın- 'günah işlemek, karşı gelmek, yanılmak, yolunu şaşırarak'
yazukla- 'suçlamak'
yel- 'koşmak, koşturmak, dörtnele gitmek, hızlı gitmek'
yet- 'yedeğe almak'
yıd- 'göndermek'
yoğla- 'yas töreni yapmak, ölü yemeği vermek'
yoğlat- 'yas töreni yaptırmak, ölü yemeği verdirmek'
yonşur- 'karşılıklı çekiştirmek, gammazlatmak, iftira ettirmek, suçlatmak'
yubul- 'yuvarlanmak'
yulu- 'yağma etmek'
yügür- 'koşmak'
yügürt- 'koşturmak, akıtmak'
yükün- 'baş eğmek, eğilmek, secde etmek, ibadet etmek, teslim olmak'
yüküntür- 'baş eğdirmek'

SONUÇ

Bir dilin söz varlığı tespit edilirken ya da o dilin eski dönemdeki söz varlığını ne ölçüde koruduğu araştırılırken fiillerin çok önemli bir kaynak olduğunu belirtmiştik. Orhun Yazıtlarından sonra tespit edilen birçok fiilin günümüz Kırım Türkçesinde halen varlığını sürdürdüğünü araştırmamız sırasında fark ettik. Orhun Yazıtlarında ve sonrasında yer almış Eski Türkçe fiiller günümüz Kırım Türkçesinin Eski Türkçe özelliklerini ne kadar koruduğu konusunda önemli bir kaynak ve ölçüttür.

Orhun Yazıtlarında yer alan kırk altı adet fiilin ses, yapı ve anlam yönünden aynı şekilde günümüz Kırım Türkçesinde geçtiği tespit edilmiştir. Günümüz Kırım Türkçesinde yetmiş yedi adet fiil de ses ve şekil gelişimi sonucunda yer almıştır. Ses ve şekil gelişimine uğrayan fiillerde özellikle ses türemesi, ses düşmesi, ünlü harflerin ince sıradan kalın sıraya geçmesi, ünlü darlaşması, ilerleyici ve gerileyici benzeşme, *y-* ön ses türemesi *d- > y-*, *b- > p-*, *b- > v-*, *z- > y-*, *η- > n-*, *u- > ı-*, *ü- > i-*, *é- > i-*, *é- > e-*, *e- > i-*, *ı- > i-*, *i- > e-*, *t- > d-*, *g- > y-*, *d- > t-* ve *k- > ğ-* ses gelişimi hadiseleri görülür. İki fiilin de ses ve yapı özellikleri korunmasına rağmen anlamı değişmiştir. Sonuç olarak Eski Türkçe döneminde Orhun Yazıtlarında yer almış iki yüz yirmi yedi fiilden yüz yirmi beş adeti günümüz Kırım Türkçesinde tespit edilirken, yüz iki adetiye tespit edilememiştir. Eski Türkçe döneminde Orhun Yazıtlarında yer almış fiillerden günümüz Kırım Türkçesinde tespit edilmiş olanların oranı yaklaşık yüzde elli altıya karşılık gelir. Yani yazıtlarda geçmiş fiillerin yarısından fazlası günümüz Kırım Türkçesinde ses, yapı, anlam özelliklerini koruyarak, ses ve yapıları değişmiş olarak ya da Eski Türkçedeki kökü kullanarak yer almaktadır. Buradan hareketle günümüz Kırım Türkçesinin Eski Türkçe söz varlığını önemli ölçüde koruduğu ortaya çıkar.

KAYNAKÇA

- CLAUSON, S. Gerard (1972) *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: University Press.
- ERASLAN, Kemal (2012) *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK.
- ERDAL, Marcel (1991) *Old Turkic Word Formation*, Wiesbaden.
- ERGİN, Muharrem (2005) *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi yayınları.
- ORKUN, Hüseyin Namık. (2011) *Eski Türk Yazıtları*, Ankara: TDK.
- ÖLMEZ, Mehmet (2013). *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları*, Ankara: BilgeSu Yay.
- USEYİNOV, S. M. v.d. (1988) *Kırımskotatarsko-Russkiy clovar'*, Kiev: RŞ.
- www.jiport.com (çevrimiçi).